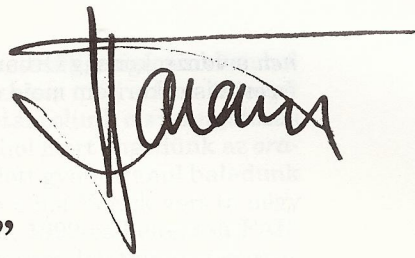

Határ Győző

„Autentikus líra”

*jó volna lenni még talán de
mit is tegyek ha nem lehet
a szótáradba írj be s néha
lapozz föl engem és leszek
(„Csak a szavak”)*

Autentikus líra, egyívású líra... Mikor mondhatom, hogyan merészelem azt állítani, hogy azok a versek, amelyeket nyolcvan után (a mise szavával élve) *Kimenetele*re írok, egyívásúak azzal a lírával, amely egyik-másik költőtársam vénájából patakzik – olyanokéból, akik nálam 20-30-40 évvel fiatalabbak és az előttem járó nemzedékhez tartoznak? Honnan veszem a bátorságot, hogy vonzronkosságot fedezzek fel köztük és köztem – a vakmerőséget, hogy észrevételeimmel ráakaszkojam költészetükre... ?

Hadd ne kérjétek számon tőlem a bizonyítványomat: fájdalmas kimagyarázzkodás, amilyen fájdalmas kivételek ők a maguk nemzedékében. Valamilyen hosszan tartó betegség, kvázi-gyógyíthatatlan kór veszedelmesen felgyorsította élet-naptárunk lapjainak pergetését, és mintegy halálközelsébe sodorta őket. Különleges státusba kerülnek; „kivételezettek”, de ez olyan kivétel, amelyben nincs köszönet; a jelek szerint túlságosan szeretik/szerették őket az istenek. Halálközelsébe kerültek, viszonylag fiatalon halálközelségben élnek. Tudják nagyon jól, mindez mi következményekkel jár, hiszen a baljós diagnózis óta egyébbel sem bíbelődnek elméjükben, mint éppen a következmények hajtogatásával-teregetésével, sorszámozásával-rendszerzésével. Egyrészt intenzíven átélik, másrészt majdszinte egyéb átélvívájuk sincs, mert ami marad, mind ebbe torkollik.

Idő előtt felfedezik az *Autentikus Ént* (szerencsétlenkedő kifejezés, de ha egyszer annyira elterjedt és ránktehenkedett a béalábú heideggeri terminológia) – felfedezik énjüknek, személyiségüknek azt a koncentrátumát, amely maszk nélküli, a szerepjátszást, a játékosságot mindinkább elutasítja. Elúrhodik rajtuk az elmúlás tematikája, olyannyira, hogy vagy kiszorít, vagy átfest/olyanná-színezt/magához-hangol minden más tematikát. Időről-időre, rohamszerűen rájuk jön valami „kapkodás”: mint szalmaszála, kapaszkodik e véglírába az életinger; ésde még ha kapálódznának is ellene, kétségbeesetten látniuk kell, hogy minden kezdő sor, minden felütés lírájuknak ebbe a deltájába szakad.

Elég kíméletlen velünk az élet, nem tabutizálhatom a témát odáig, hogy már szóbahozni se lehessen: hiszen a magam esetében világos a képlet; és ha „kíméletből” mellébeszélék vagy előveszem szokvány-eufemizmusainkat, akkor gesztusértékű marad az írás és nem ragadom meg mondandóimat, mint a bulldog a koncot. Most hát tudjátok: ezért érzem „egyívásúnak” magam azokkal, akik velem együtt művelik a halálközeli költészetét; és ebből merítem a bátorságot, hogy időről-időre elejtsek egy-egy szót az olyan költőtársak lírájából, akiket kivált közel érzek magamhoz: *in-*

nen a vonzrokonság Orbán Ottóval, Baka Istvánnal – utóbbival egy pontban kivált, és erre is rákerítem majd a szót.

* * *

*Én az lennék, ki nincs, de léte több
Mint bárkié a létezők között –*

Az előttünk járók mindent elgondoltak már (még le sem írtam és máris memóriámba tolul, hogy hányan mondják *ezt is*; de – eredendő eredetietlenségünk elől el nem szökhetünk:) legutoljára Tolnai Józsefnél – legelőször Nyssai Szent Gergelynél olvastam, hogy „minden művészetnek, minden tudománynak a halál elleni küzdelem az eredete”; másszóval – hogy minden líra, de különösképpen ez a líra, „kimenetre”; alig egyéb, mint nyúlgátépítés a halál ellen. Ám ezenfelül és emellett – volt valami, ami Baka Pista költészetében zavarba ejtett, megigézett és lebilincsel: hogy életre-halálra szóló „szerelmi afférja” volt az orosz nyelvvel, az orosz lírával.

Nem tudom, miért gondolta Camus, hogy a 20. században az egyedi ember végzete a politika volt, hiszen nem tudok történelmi időszakot felidézni, amikor nem így lett-légyen és – *mutatis mutandis* – nem érvényesült az a gyűlöletes-gyalázatos elv, hogy *cuius regio eius religio*. Pista beleszületett a századnak abba a szakaszába, amelyben Köztes-Európában béketábor-nyelven írtak-beszéltek, az *angol* »az ellenség nyelve« volt; az *orosz*: kötelező tantárgy. S nem is mert ez az érvényesülés útja volt, hanem mivel az orosz mint valami hegylánc, megkerülhetetlenné vált a szovjet életben, Pista, mint leningrádi, moszkvai ösztöndíjas, többször is megjárta a két nagy orosz metropoliszt, egy ízben másfél évet töltött e nyelvi környezetben s nemcsak hogy anyanyelvi fokon, akcentus nélkül írta-beszélte a nyelvet, hanem, a könyvtárak, a barátkozás, a bizalmas légkör, az egymásnak meg-megnyíló lelkek cinkossága és mindenekfölött az orosz irodalom szinte beláthatatlan gazdagsága annyira megejtette, hogy egész életre rabja lett.

Nem csodálom; s jöllehet magam csak amúgy, *ambulando* sajátítottam el a nyelvet a harmincas években, még akkor, amikor tudása sem irodalmi, se politikai osztalékot nem fizetett – jó időre én is a bűvöletében éltem. Igaz, e varázs emléke – mely felidézi ifjúságom – igencsak elfakult és a nyelvre is csak fátyolosan emlékszem, mégis, ez elegendő, hogy magával ragadjon és mélységesen beleéljem magam SZTYEPAN PEHOTNIJ TESTAMENTUMÁBA: ahogy magam megismertem-megtapasztaltam őket, meg újra, váltig megigéz az oroszország, kultúrájuk és irodalmuk sok árbocos, roppant csarnakzatának magas ingása – s alulnan, mélyrehúzó, messi-anisztikus/tragikus *svertje*...

Persze, mindez pontosító korrekciókra szorul. Az én „sarkításom” azért mutatja így és ilyenek a képet, mert Pistával úgyszólván csak az „utolsó pillanatban” hozott össze a jórsors kegyelme (és elsőnek lírai termésében is az utolsó szakasz halálsejtelmes verseivel találkoztam).

A fordításirodalomban a buddhizmusnak ezt a kulcsszavát latinosan *impermanenciának* szokták interpretálni; az *elmúlásnak* kegyetlenebb, ridegebb, tárgyilagosabb meghatározása, ami elevenre-holtra egyaránt vonatkozik. Így hát amíg tisztavirágösztönünkkel csak „éljük világunkat” és nem mérjük fel, mennyire hasonlítunk a magfizika aprószerkezeteiben azokhoz a részecskékhez, amelyek lokalizálhatatlanok és létük infinitezimális „felvillanása” is bizonytalan, olyannyira, hogy az *aliglét* határán úgy vannak, mintha nem lennének – mondom, addig, amíg tücsök-zeneszerszámunk hegedüli velünk a nótánkat, szétárad bennünk a szervezet bukolikus eudemonizmusa: létigenlés, ivarszervi meregetés – ez mindennapos

műsorunk; s míg telehozsannázzuk a teremtést, észre se vesszük, zsigereinkben hol rakott fészket – hol helyezi el gyilok-tojásait a halál. Ilyenkor még szíves-örömet eljátszadozunk a líra játékaival (s ez itt a korrekció:) beletáncolunk a szerepjátszás lírai baletjébe, hol mert ránk-illőnek érezzük a szerepet, hol mert engedünk az *oratio obliqua* öreg hagyományának. Az Onkológiai Intézet előtt gyanútlanul haladunk el, a gyilkos kór még halogatja előlopakodását: így azután a hat Yorick-vers (a négy monológ meg a ciklus-lezáró kettő a Szekszárdon kiadott, 1992-es keltezésű FARKASOK ÓDAJÁBAN) – szerepjátszás is meg a költő titkos gondolatainak a szócsöve is: stilizált, megkomponált „mozdulat”. Ugyanebben a kötetben találkozunk először „Sztyepan Pehotnij” első verseivel – hogy azután két év múlva, 1994-ben, külön kötetben, SZP három „füzetével” külön kötetté kerekedjék.

* * *

Mert vanni könnyű – lenni nehezebb
Léleknek, földi árnyképek felett.

Ahogy jómagam, félévszázaddal előtte – „légygökereken” táplálkozva – a francia irodalom entellekheijába beleéltem magam, ugyanúgy ő, Pista, megmerülközve az orosz irodalom vizeiben, *in artibus et letteris* az orosz Írás, a szláv kultúra olyan „oldalbenyílóit” is jól ismeri, amelyekben csak a született orosz- és vérbeli irodalmár otthonos. Ékes tanúsága ennek OROSZ SZIMBOLISTA KÖLTŐK c. fordításkötete, amelynek keletkezéséről-sorsáról ő maga is ír egyik levelében (l. a Függelékben); bár fordítás helyett én inkább szoros átköltésnek nevezném ezt a műfajt. A félévszázados, hivatalos jellegű „Magyar Műfordítói Nagyipartól” ez sok mindenben különbözik. Nem „bedolgozó” jellegű, szakmányban legyártott, olykor elsietett fordításokról van szó; ennél sokkal többről. Életérzés és személyiségek találkozásáról. Elemi erejű szerelembeesésről. Műformák és költői habitusok affinitásáról. Az egyéni líra felelkező, ihletett ráhangzásáról. A közel 200 oldalas, pompás kötetben érződik, hogy egyenként és így együtt is: *labour of love*. BI. nem nézi az órát, nem sajnálja a rá vesztegetett időt. Az olvasó – ha nem ismerné e versek háttérét – szentül meg volna győződve, hogy eredetit olvas. BI. bámulatos beleérző készséggel keresi- és találja meg e remeklések magyar megfelelőit; épp ezért a kötet minden darabja egy-egy *trouvaille*.

BI. az új magyar lírában a kevesek közé tartozik, akiktől olyigen zsugorgatott és fogyó életidőmet nem sajnáltam soha: örömet követtem gondolatai vonulását és azok mesteri formábaöntését. Nem a líra lerombolásán munkálkodott, mint világszerte a selejtszaporítók; hanem a mentésben: abban vette ki a részét.

Hogy a líra ösztöne megzavarodott és gőzerővel azon iparkodik, hogy lekortyanjon a múlt idő-garatján és elveszítse önmagát: ez *világjelenség*. Noha a formakultúra, a líra története, lehetőségeinek algoritmiája BI-nak a kisujjában volt, nem tudni, mi oltalmazta meg a mindeneget leterrorizáló ilyen-olyan, protoposzt, meta, neo-*nouveau* és transz-avantgarde Boszorkányünepétől, amelynek Kópár hegyén hovatóvább már csak „performanszok” teremnek. Talán az elzárttság, a pártállam terelőkorklátai, börtönkerítése, a lehetőségek behatároltsága; az én megérzésem szerint: jó ösztöne. A tehetség természetes kibontakozása. Mások „konzervatívnak” sorolnák be a költészetét; meglehet – ha az istenadta rímkészség, a bámulatos formaérzék, az *enjambement* könnyed és természetes kezelése és a ragaszkodás a hagyományos műformákhoz annak számít. Ám ugyanakkor a konzervatív líra kereteit széttöri és hangvételét minden divat-sivalkodásnál modernebbé teszi a szó-választás gorom-

basága, a zsigeri reakciók szolfatárai – a sodrás váratlanságai és érzelmi ütése. Meglehet, tán a dallam Mahler-i, de a hangszerelés Sztravinszkij kezére vall.

Mindig is behozhatatlan hátránynak éreztem BI. sorsközelségét odahaza: kiváltságát, hogy ott lehetett az országban, amelynek sorsáért jómagam csak messziről aggódtam; s ez érződik nála a versre-váltott aggodalom nagy igazában, perló érvényében. Az a vers, amelyet neki ajánlottam (s alkalmasint ugyanez az érzés fütötte), messze alatta marad annak, amelyet Pista mintegy felelkező versnek szánt s el is küldte – aggódva telefonált Pestre a szállóba, hogy ott vagyunk-e még és megkaptam-e már – a címe: ÜZENET ÚJ-HULIGÁNIABÓL¹; hadd idézzek belőle:

*Itt minden egy hetes a forradalmak
és a szerelmek is eldobható
papírszembkendő ez az ország
beléfűjják szerencsésebb hatalmak
a finnyás Európa minden mocskát
s luczog az is mi még eladható*

*egy hétre szól minden s garancia
sincs hernyótalp tiporja el
vagy hernyó rágja meg s belépetézik
és bábjból a pillangó kikel
s kitárva tarka szárnyát szállnia
ideje is jut legalább egy hétig*

*egy hét a hitre ám hívót ki látott
áldjon vagy verjen itt a sors keze
mint valutázó szerbé vagy cigányé
valódiak közt pénzfórmára vágott
újságpapírral van az is tele
s csak azt nem vágja át ki jól figyel*

*országoknak ország még hazának árnyék
itt rég nem halni itt túlélni kell.*

Ehhez képest a magamé csupán velleitás, „távcsövezése” a valóságnak; a Pistáé: a valóság közelnézete; tényvers. *Oeuvre*-je? Annyi szent, hogy a századvég lírájának története nélküle nem volna teljes; kitörése a pártállam béklyóiból szimptomatikus és példázatos; az orosz nyelvi kényszert is úgy kamatoztatta, ahogyan Szent Jeromos erkölcsi világrendjében, végső soron a Gonoszság is, alátiporva arra kénytelenítettik, hogy a Jó ügyét szolgálja.

LISZT FERENC EJSZAKAI c. ciklusa elárulja a zenerajongót. A szó szoros értelmében haláláig az volt. A zene volt végső vígasza, Duhamel szavával élve, *La Musique Consolatrice*. Kívánsága szerint Mahler Negyedik Szimfóniájának utolsó tételét

¹ a vers címéből gyanítottam, hogy CSODÁK ORSZÁGA HÁTSÓ-EURÁZIA c. filozófusregényem ismeretében íródott. Amikor a költővel Szegeden találkoztam és a fehér asztal mellett elbeszélgettünk, kiderült, hogy gyanúm nem volt alaptalan. Pista a friss olvasmány élményszerűségével beszélt a könyvről, amelyet közel hatvan évvel ezelőtt írtam, s jószerével – elfelejtettem.

tették fel neki a lemezjátszóra; két perc hiányzott a *Codából*, amikor mellére kulcsolt kézzel megadta magát a végelnyugvásnak és átköltözött a szavak nélküli hangtalanság özön világába, melynek embernyelvén Igéje nincs, az *Ige* pedig, amely „teremtésével” olyan nagyra van – Kozmikus Közönyéről tompán lepattan.

BI. édes feleségétől, Tündétől tudom, hogy „haldoklása idején megállt a nyolc éve hajszálpontosan járó falióra”. Hiába vitték javíttatni – nem jár.

Vajon.

Idehallik a ketyegése.

Függelék. BI és HGY levelezéséből

BI. 1995 márc. 30-i levele

HGY. 1995 május 4-i levele

Kedves Győző Bátyám!

Lassan egy éve a második műtétemnek, s azóta már a harmadikféle kemoterápiás kezelést csinálom (ezúttal valóban csinálom – az injekciókat magamnak kell beadnom), ami halvány reményt nyújt egy – harmadik, de már rehabilitációs műtétre. Sok fájdalmam van, az éjszakáim néha borzasztóak, az egyre keményebb kezelések egyre jobban elgyengítenek – mindez nem mentség azonban arra, hogy Neked nem írtam, nem köszöntöttelek a születésnapod alkalmából, egyáltalán a kórház miatt elmaradt könyvheti találkozást nem próbáltam kompenzálni valahogy, holott ugyanakkor – szobafogságomban – kötetnyi verset írtam és három kötetre való fordítottam ebben az évben. (A saját könyvem és az egyik fordításgyűjtemény meg is jelenik könyvhétre – azonnal küldeni fogom.)

De – fogadd el magyarázatul, hogy hónapokig depresszió gyötört, csak verset írni, fordítani merültem fel belőle, levelet nem nagyon írtam, úgymint csak a bajaimról tudtam volna, amelyekről éppen elfeledkezni kellett volna valahogy, – ezért és csak ezért nem írtam Neked sem. Ma már – bizakodván a rossz szerkezet átrendezésében – erre is képesebb vagyok, s most végre megköszönhetem, hogy továbbra sem feledkeztél meg rólam (legutóbb a rádióban emlegettél, s bár dicséretre érdemtelennek érzem magam, nagyon köszönöm.) Egy – hál’ istennek – élő klasszikus, aki nemcsak klasszikus, de legkedvesebb íróim-költőim közé tartozik évek óta, tehát nem hideg csodálattal olvasom, mint annak idején Illyést, Nagy Lászlót; egy ilyen ember nemzedékek feje fölött átnyúló kézfogása – vedd bár hízélgésnek – életemnek egyik legnagyobb (bár még reménykedem: nem utolsó) ajándéka. Mészöly Miklós (vele a szekszárdiság a legfőbb kapocs) elismerése, közeledése hatott rám így és adta vissza az önbizalmamat a számomra nem fizikailag, hanem lelkileg szinte elviselhetetlen nyolcvanas években. (S persze Ilia Mihály még az indulásomkor.)

Amit az elmúlt évben (a műtét, és az onkológián töltött havi egy-egy hét között) csináltam: November angyalához c. új verseskönyvem, ami – ez nálam új dolog – csak kötetben még nem publikált és 98%-ig a múlt évben keletkezett verseket tartalmaz majd (Jelenkor Kiadó és könyvhét); egy kb. 3000 soros orosz szimbolista antológia (Kuzmin, Annyenszkij, Blok, Belij, Szologub, Vjacseszlav Ivanov) – ezt a szegedi szlavisztikai tanszék adja ki, mint ahogy valamivel később azt a Gumiljov-kötetet is, amelyet az Európától hat évi hevertetés után visszaszerezve egészítettem ki 2200 so-

rosra, más kiváló fordítók (Eörsi, Kántor Péter, Bajcsy Cecília) már elkészült és szintén elfektetett munkáit is beemelve (az oroszlánrész – 1600 sor – azért az én munkám ebben is). Most pedig egy új, az elsőnél másfélszeresen terjedelmesebb Brodskij-köte-
ten dolgozom, – igaz, csak akkor, ha tudok; egy-egy rossz éjszaka után csak heverek egész nap...

A családom szerencsére támogat, és a barátaim is, és most már végre telefonom is van (tavaly a szerkesztőség számát adtam meg, – azért nem reagált senki, munkatár-
saim sohase töltöttek ott annyi időt, mint én – persze, a nyugdíjazásom előtt). Hadd írjam meg tehát végre saját számomat, amelyen, ha ismét itthon jársz, biz-
tosan elérhető leszek (hacsak éppen nem megint kórházban...), s ez a szám: 62 (azaz: Szeged) [...]

Mellesleg: polgármesterváltásra volt szükség még ahhoz is, hogy telefont kapjak, az
előző garnitúra és a Posta „szociális” ügyként fogta fel a dolgot. De hát ez Magyaror-
szág: nem tudom, hány rendszerváltozás kell még ide, hogy az ember megalázó herce-
hurcák nélkül, a saját pénzéért (ezalatt nem kenőpénzt értek, – úgy ment is volna)
megkapja azt, ami állampolgári jogon jár neki. Pedig „állampolgárosodás” nélkül a
polgárosodás se megy, mint azt az eltelt négy év története bizonyítja.

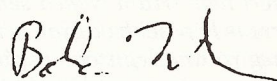
Ilia Mihálynak sajnos kiújult az asztmája – most őerte aggódunk, – s milyen jó,
hogy naponta föl hívhatom.

Mint látod: az én technikai felszereltségem is javult egy 14 soros képernyőjű Brot-
her LW-30-cal, ami a számítógép és a villanyírógép öszvére (nem is szaporodik, azaz
nem kompatibilis semmivel), de minden szövegszerkesztő funkciója megvan, és ez ne-
kem bőven elég, bár továbbra is csodálom, ahogy Te minden munkafázist elvégzel a
gépparkoddal.

Jó lenne ezen a könyvhéten tényleg találkozunk, habár erre csak Szegeden kerül-
het sor – jelenlegi, megalázó, nehezen kezelhető állapotomban sehova sem merek
utazni. Ha ezidő alatt – megeshet, sőt, bár megesne! – ismét kórházban leszek, az jót –
rehabilitációs műtétet fog jelenteni. De erre addig aligha lesz esélyem, ezért hadd hív-
jalak meg máris szerény otthonomba, ha akkoriban – vagy bármikor – Magyarorszá-
gon jársz.

Baráti tisztelettel üdvözöl, feleségednek kézcsókját küldi fiatal, de a betegségtől
megvénült híved:

Szeged, 1995. március 30.

Bakai István – Szeged

1995 05 04 De-bizony-hogy mentség, nagyon-is mentség az a tenger szenvedés, ami-
ről írsz, drága Pistám – arra, hogy levelemre késlekedtél a válasszal. Édesanyám va-
laha ilyenkor azt mondta: „üss a szádra” – mármint ha akkora szenvedések láttán-
hallatán, amilyenekről te írsz, valakiben előtolakodik a maga tetűnyi nyavalygása.
Mert a tiédhez képest az én nyavalygásom csak tetűnyi, hallga-csak-hallga: „költői le-
vélben” akartam válaszolni megverselve, kedvességeidre; de kiütötte kezemből a dik-

tafont az a nyavalyakórság, amit hol artritiznek, hol reumatoid ízületesdinek becéznek az orvostudorok: sántítva még csak lehet, de ha szűnös-szüntelen önmagára figyelmeket a lancináló fájás, akkor megáll a tudomány. Neked nyereséges – nekem veszteséges üzlet, hogy nem kaptál „költői levelet”, melynek amúgyis annyira letűnt a divatja, ahogy az idő elszállt velem: előcskulok s dolgaimat ócskaságszámba veszik-nézegetik-szimatolgatják a protoposztmodern kiskokasok, akik a divatszelek után igazodnak. Nincs lealázóbb a fizikai fájdalomnál, jószággá degradálja az embert – megtanultam; s annál inkább csudáлом teljesítményedet; hogy lótsz-futsz-vitézkedel a papíron, kefelevonatokkal bajlódsz, fordításköteteket gondozol s eközben még arra is van lelkierőd, hogy a magad ihletésének se mutass ajtót (ahogy én teszem, tudatosan, mert már fölöslegesnek érzem, hogy szaporítsam termésemet s kivált kapáldzom ellene, amióta a fejemre olvasták, hogy a m. irodalomba „visszarendezhetetlen/reinkorporálhatatlan” vagyok: érném be annyival, hogy messze idegenben, egy piszt se hallatva, morzsolgatom végére érő életnapomat). Írom, pedig ezt a fületlen-farkatlan episztolát azért, mert ha sikerül is hazavegődnünk, köve hiszem, hogy futná erőmből Szögedére. Pedig feleségem szögedi, rokonok is volnának, s ami ennél fontosabb: igen szerettelek volna látni otthonodban, magad-teremtette környezetében, könyveid közt; megvígasztalódnai azon, hogy vagy és dolgozol, meghányi-vetni azt, ami papíron hosszadalmas volna: karambolunkat az orosz nyelvvel, mely nálad gyümölcsöző volt, nálam, a véletlen ajándéka gyanánt, az angolszász világ magasnyomású asszimilációs-atmoszférikus nyomásán – elpárolgott: már csak olvasok, de akadozva is alig beszélem a nyelvet, mely anyai nagyapám nyelve volt. Ilia Misi, remélem, csak ijesztget, lelki szemeimmel ott látom a harmadik évezred százéveseinek arcképcsarnokában, amint a „múlt század meséiből” ad elő, s ezek a mesék, a múltak meséi, mi volnánk: lám, egyet fordulunk és maholnap már édes-mindnyájan „múlt század” leszünk. De, ha eljutok Pestre, a szállóból az elsők között foglak felcsengetni, hogy legalább a hangodat halljam: szeretném regisztreredhez hangolni a verssé sorakozó betűt, amikor olvastak. Szurkolok neked nagyon, hogy a rehabilitációs műtét jól sikerüljön: leszel te még olyan utazóképes is, hogy londoni házukban ott ülj a főhelyen, vacsoravendégül. Szeretteidnek szívélyes köszöntéssel – téged gyöngéden ölel

baráti öreg híved

(aláírás: HGY)